

В.А. СОКОЛЕНКО, канд. економ. наук, проф., НТУ «ХПИ», Харків
А.Г. СТРУКОВА, магістрант, НТУ «ХПИ», Харків

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ

Стаття присвячена розробці теоретико-методологічних засад удосконалення досліджень і формуванню системи оцінки впливу малого бізнесу на розвиток національної економіки. Досліджено теоретичні основи діяльності малого бізнесу та визначено його вплив на розвиток національної економіки.

Статья посвящена разработке теоретико-методологических принципов усовершенствования исследований и формированию системы оценки влияния малого бизнеса на развитие национальной экономики. Исследованы теоретические основы деятельности малого бизнеса и определено его влияние на развитие национальной экономики.

The article is devoted development teoretiko methodological principles of improvement of researches and forming of the system of estimation of influence of small business on development of national economy. Investigational theoretical bases of activity of small business and certainly his influence on development of national economy.

Вступ. Малий бізнес як інституційний сектор економіки давно став домінуючим за чисельністю та обсягами виробництва у провідних країнах світу. Малі підприємства забезпечують гнучкість та стійкість економічної системи, наближують її до потреб конкретних споживачів, а водночас – виконують важливу соціальну роль, надаючи робочі місця та забезпечуючи джерело доходу для значних прошарків населення.

Питанням розвитку та підвищення ефективності функціонування малого бізнесу присвячено праці таких вітчизняних і зарубіжних фахівців, як С.Ф. Покропивного, С.В. Мочерного, О.А. Устенка, М.Х. Мескона, А.Ф. Стонера Джеймса та інших, однак розробці конкретних методів об'єктивної оцінки ефективності функціонування малого підприємництва приділялося недостатньо уваги.

Постановка завдання. В умовах економічної кризи та занепаду вітчизняної економіки постає проблема об'єктивної оцінки реального рівня розвитку малого підприємництва та визначення його впливу на економічний стан як окремих регіонів, так і держави в цілому. Наявна система оцінки діяльності підприємств малого бізнесу спирається на стандартні, трудомісні моделі розрахунків [1, с. 163–164], що багато в чому є стримуючим чинником для розвитку малого підприємництва. До того ж більшість розрахункових моделей не орієнтована на виявлення особливостей діяльності малих підприємств із врахуванням соціальних та інноваційних ефектів [2, с. 56–58].

Метою дослідження є обґрунтування та розробка методичних підхо-

дів і науково-практичних рекомендацій з оцінки ефективності малого підприємства та його впливу на розвиток національної економіки.

Досягнення поставленої мети дослідження зумовило необхідність вирішення таких основних завдань:

- провести дослідження існуючих методів оцінки ефективності діяльності малого підприємства; – удосконалити існуючу укрупнену блок-схему алгоритму вибору метода оцінки малого бізнесу;
- сформулювати та обґрунтувати показники комплексної діагностики функціонування малого підприємства, його впливу на економічну, інноваційну та соціальну культурну сфери розвитку держави.

Методологія. Дослідження теоретичних і методологічних положень роботи ґрунтується на загальнонаукових принципах проведення комплексних досліджень, основах економічної теорії, роботах провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, економістів з питань розвитку національної економіки. Зокрема, при встановленні закономірностей розвитку національної економіки використовувалися методи логіки, діалектики, системного підходу; при оцінці малого підприємства – кластерний аналіз та анкетні опитування, комбіновані методи; при аналізі стану малого підприємства – методи статистичного та техніко-економічного аналізу; при дослідженні особливостей розвитку малого підприємства України – системно-структурний аналіз; у дослідженні світового досвіду та особливостей розвитку малого підприємства регіонів – метод порівняльного аналізу.

З метою оцінки впливу малого бізнесу на розвиток національної економіки запропоновано відійти від стандартної обробки анкет, використавши аналітичну платформу «Аналітичні технології», в якій поєднано комбінований математико-статистичний апарат кластерного аналізу, парціальну обробку, дерево рішень, багат шарову нейронну мережу, карти Кохонена. Застосування аналітичної платформи дозволяє: визначити оптимальний набір показників для оцінки малого бізнесу; виробити систему рекомендацій для малих підприємств у світлі інноваційних технологій; надавати органам влади будь-якого рівня аналітичні огляди з рекомендаціями на підтримку малого бізнесу; інтегрувати результати обстеження в регіональні й державні програми розвитку малого бізнесу; створити ефективну систему моніторингу впливу малого бізнесу на економіко-соціальну політику регіонів і держави для прийняття ефективних управлінських рішень [3, с. 10].

Результати дослідження. Майбутнє малого бізнесу прямо визначається можливостями розвитку реального виробництва і формування тісних коопераційних зв'язків малих і великих підприємств.

Всі державні й регіональні програми оцінки й розвитку малого бізнесу ґрунтуються, як правило, на макроекономічних показниках, у яких відсутня диференціація за територіальною та виробничою ознаками регіонів [5, с. 34–35]. Ми ж пропонуємо для оцінки малого бізнесу використати

поєднання трьох методів – дисконтованих грошових потоків, капіталізації доходів і порівняльний підхід. Обрані методи дозволяють оперувати економічними показниками не тільки на регіональному рівні, але й навіть на рівні окремого суб'єкта малого бізнесу.

Вибір метода оцінки малого бізнесу повинен ґрунтуватися на порівнянності оцінки з експертними оцінками. Нами запропоновано укрупнену блок-схему алгоритму вибору метода оцінки малого бізнесу, що припускає його комплексну оцінку на основі трьохрозрахункового метода та результатів анкетування, отриманих за допомогою кластерного аналізу [4, с. 257]. Зазначимо, що не слід ігнорувати жодний із наведених методів, і на підставі порівняння оцінки малого бізнесу з експертною оцінкою трьома методами необхідно визначити найбільш прийнятний. Важливим є також питання про принципи створення експертних груп (тобто оцінювачів), які б кваліфіковано дали оцінку малому бізнесу. Експертна група оцінювачів повинна складатися з 26-32 експертів, які мають розробити шкалу експертних оцінок і алгоритм їх зв'язку: часткову (або відсоткову); рейтингову; вартісну; натуральну; індикаторну. Види діяльності малого бізнесу умовно розділено на дві групи: на ті, що представляють виробничу сферу, й на ті, що представляють невиробничу. Це обумовлено наявністю інформаційної бази й спрощеною системою обліку й звітності, які не дозволяють одержати всю необхідну інформацію для оцінки малого бізнесу за допомогою того або іншого метода. Після відповідних розрахунків здійснюється вибір метода оцінки малого бізнесу. Перевага надається тому методу, коефіцієнт оцінки якого становить $k \geq 0,8$ (рівень довіри 80 %). Після розрахунку коефіцієнта оцінки як відношення результату за кожним варіантом до експертної оцінки визначається $K = \min(k_1, k_2, k_3, k_4, k_5)$. Далі виконується перевірка умови $K \geq 0,8$. Якщо відповідь позитивна, то обирається відповідний метод оцінки малого бізнесу. При негативній відповіді визначається $K = \min \max(k_1, k_2, k_3, k_4, k_5)$.

Після підтвердження результатів оцінки відповідно до запропонованої блок-схеми можливий перехід до прийняття рішень. Суть прийняття рішень, що входить у вдосконалену концептуальну модель експертних оцінок, полягає в такому: групою аналітиків порівнюються результати оцінки малого бізнесу й обробки анкетних опитувань; визначаються найбільш істотні відхилення в результатах оцінки і діапазон розкиду цих відхилень у трьох напрямках (за видами діяльності малого бізнесу; регіональній ознаці; згідно з експертними оцінками); аналізується значимість факторів, що істотно впливають на результати оцінки; у випадку реальної значимості факторів виконується новий розрахунок, результати якого приймаються як відносно остаточні; групою оцінювачів виробляється остаточне рішення про прийняття результатів оцінки й відповідних рекомендацій і висновків. Відповідно до алгоритму обробки анкет отримано набір правил у вигляді таблиці [2, с. 259]. Кожне правило можна подати як

систему «умова – наслідок – показники». На підставі дерева рішень за анкетними опитуваннями отримують певний результат значимості факторів (див. рисунок). Потім будується карта Кохонена (кластеризація факторів), де кожна її область розглядається як показник впливу того або іншого фактора на розвиток малого бізнесу на підставі оброблених анкетних опитувань. Так, якщо переміститися заключною картою «Регіон», можна простежити зв'язок факторів у кластерах, які показують, як далеко або близько перебувають області кластерів (чарунок) від тих або інших відповідей на запитання анкети. Таким чином, карти Кохонена візуально відображають вплив факторів на досліджуваний процес, у даному випадку – на результати оцінки малого бізнесу в розрізі регіонів.

Формування повної та достовірної інформаційної бази про стан малого підприємництва та особливості його розвитку є важливим завданням державних і місцевих органів влади, бо ця інформація слугує основою для прогнозів і перспективних планів підтримки малого бізнесу, для вироблення стратегії і тактики розвитку національної економіки. Структурним елементом цієї бази має стати система спеціально розроблених індикаторів стану малого бізнесу та перспектив його розвитку – показників оцінки впливу малого підприємництва на розвиток окремого регіону.

Таким чином, аналіз розвитку малого підприємництва та оцінка його впливу на розвиток національної економіки повинні проводитися як у кількісному, так і в якісному аспектах і стосуватися розвитку економічної, інноваційної, соціальної сфер, тобто мати системний і комплексний характер. Такий підхід повинен бути втілений при розробці та впровадженні спеціальних програм державної підтримки підприємницької ініціативи.

Висновки. Наукова новизна отриманих результатів полягає у вирішенні наукового завдання щодо розробки теоретико-методологічних засад удосконалення досліджень і формування системи оцінки впливу малого підприємництва на розвиток національної економіки.

У результаті дослідження було адаптовано метод кластерного аналізу в обробці анкетних опитувань при оцінці впливу малого бізнесу на розвиток національної економіки та надано рекомендації щодо використання комбінованих методів оцінки малого бізнесу з урахуванням видів діяльності, для чого було розроблено блок-схему, яка припускає комплексну оцінку малого бізнесу на основі трьохрозрахункового метода та результатів анкетування, отриманих за допомогою кластерного аналізу.

Результати проведених досліджень дали можливість зробити висновки і пропозиції теоретичного, методичного і практичного характеру.

У роботі доведено, що аналіз малого підприємництва та оцінка його впливу на розвиток національної економіки повинні проводитися як в кількісному, так і в якісному аспектах, що дозволить визначити принципові риси і характеристики, зміст і напрям цього впливу, а також ефективність реалізації певних заходів підтримки підприємницької діяльності з боку держав-

них органів влади. Обґрунтовано необхідність використання системного та комплексного підходів, що дозволить вивчати економічний, соціальний та інноваційний складники цього впливу. Запроваджено методичний підхід до розрахунку грошових потоків через використання аналітичної платформи «Аналітичні технології», застосування якої дозволяє визначити оптимальний набір показників для оцінки малого бізнесу; виробити систему рекомендацій для малих підприємств у світлі інноваційних технологій; надавати органам влади будь-якого рівня аналітичні огляди з рекомендаціями на підтримку малого бізнесу; інтегрувати результати обстеження в регіональні й державні програми розвитку малого бізнесу; створити ефективну систему моніторингу впливу малого бізнесу на економіко-соціальну політику регіонів і держави для прийняття ефективних управлінських рішень.

До результатів, які мають найбільше практичне значення, належать пропозиції щодо формування та реалізації методики оцінки малого бізнесу з використанням комбінованих методів і з урахуванням видів діяльності й оцінки впливу малого підприємництва на розвиток національної економіки.

Список літератури: 1. Питання розвитку малого бізнесу в Україні: Вісник Української Академії державного управління при Президенті України. – К.: Українська Академія державного управління при Президенті України, 2006. – № 2. – 162 с. 2. Микитюк О.І. Фінансове забезпечення розвитку малих підприємств / О.І. Микитюк // Фінанси України. – 2007. – № 6. – С. 55-61. 3. Ларіна Р.Р. Малий бізнес в Україні: роль та особливості розвитку в національній економіці: монографія / Р.Р. Ларіна, О.В. Азаров. – Донецьк : Вебер, 2007. – 300 с. 4. Лысенко Ю.Г. Специфика формирования концепции поддержки малого и среднего предпринимательства: Сб. науч. тр. ДонНУ «Модели управления в рыночной экономике». – Донецк: ДонНУ, 2003. – 261с. 5. Білоус Г. Розвиток малого підприємництва в Україні / Г. Білоус // Економіка України. – 2008. – С. 34-46.

Поступила в редколлегию 22.02.2011.